

A Kölcsey Társaság füzetei

„...a hazáért minden lehetségest tenni szent kötelesség, de tenni csak tiszta, hű keblű egyesületek által lehetséges. ...ez összetartás szelleme, mely benneteket összekötött, terjedő hatalomban kísérjen az életen keresztül.”

Az idei Ünnepi Könyvhét izmosodó megyei rendezvénysorozatban – néhány jellegtelen év után e tény már önmagában is lelkesítő – külön figyelmet érdemelt az MKE Szabolcs-Szatmár-Bereg megyei Szervezete valamint a Móricz Zsigmond Megyei és Városi Könyvtár közös szervezésében megvalósult program: kerekasztal-beszélgetés a kortárs magyar irodalom és a könyvkiadás helyzetéről, továbbá az ezzel egyidejűleg megnyitott ARCANUM CD-RÖM-bemutatóval egybekötött vásár. A szervezők dicséretes szándéka, hogy tudniillik a könyvtári szolgáltatásban bizonyíthatóan egyértelművé váljon a hagyományos, illetve a mai modern ismerethordozók békés egymásmellettségének létjogosultsága, fontossága, elérte célját. A CD-kollekció tartalmaz válogatásban, színes palettán jelent meg, az elméleti kérdések felől indított s gyakorlati példákkal erőteljesen megtámogatott intellektuálisan rangos beszélgetés résztvevői (Acél Géza, Margócsy István, Mezey Katalin, Újlakyné Gazdag Judit, vezette Antall István) pedig szóltak a témakör legfontosabb jellemzőiről. A könyvtár zsúfolásig megtelt előadottermében az irodalomtörténész, a szerkesztő és a kiadó közötti véleménycsere láthatóan élénk érdeklődés kísérte, s a hallgatóság soraiban ülve, érzékelve a pezsgő egyesületi élet, az igényes szakmai munka, a szellemi nyitottság légkörét, engem is megkapott e jól sikerült rendezvény varázsa. Szimpatikusnak hatottak az olvasó, a felhasználó érdekeit szem előtt tartó megnyilatkozások, az értékálló irodalom melletti elkötelezettség, a szakmák összefogását sürgető készség. Mint anyjuunkat, mindez engem is továbbgondolásra készítetett, de a pozitívumokat taglaló, elismerő mondatok helyett (melyekre ez az alkalom méltán rászolgált) csupán egy észrevételemet rögzítem. Sajnálom, hogy a könyvtári keretben szervezett fórumon a könyvtárak mint kiadók meg sem említődtek. Pedig hát – amint ez ismert – könyvtáraink évtizedek óta működési és szakterületi irányultsággal publikálnak, s az olvasási kultúra fejlesztésében betöltött kiadványozási szerepük sem elhanyagolható. (Tanulságos e tárgyban mások, de legutóbb pl. Győri Erzsébet: A kiadók és a könyvtárak, a könyvtárak mint kiadók c. kompakt tanulmányát elolvasni – 3K, 1999. szeptember). Ugyanis ahogy tudom, a vendéglátó intézménynek is volt korábban ebbeli funkciója, jegyezhető, értékelhető produktuma. Megjegyzésem nem számonkérő, nincs kritikai éle, nem vitairatnak szánom, csupán a tények rögzítése miatt érdemes szóvá tenni a nem hivatásos kiadók láten-ciában maradt ügyét, s egyben rávilágítani észrevételelem lényegére. Arra a sajátos helyzetre, hogy amíg megyénkben a rendszerváltással egyidejűleg alakuló civil szervezetek, társaságok (Bessenyei, Kölcsey, Vasvári stb.) indulásuktól kezdve nővős kiadványok közreadásával jelentkeztek, addig a nyíregyházi könyvtár esetében a paradigmaváltás a kiadványozásnak ha nem is a teljes megszűntét jelentette, de

leszálló ágra kényszerítette. A tárgyilagosság megköveteli, hogy az átrendeződési folyamat alapvető okát is említsem: a könyvtár fontosabb szakmai feladatok (számítógépes adaptáció) végzésére kellett, hogy összpontosítson. A szűkebb régióban e téren beállt új helyzet egy megváltozott munkamegosztási gyakorlat eredményének is felfogható – ezzel együtt, miután e kiadványfélések nem fedik le a könyvtári profilba tartozó műfajok körét, érdemes foglalkozni a visszahonosítás gondolatával, mérlegelni a folytatás esélyeit.

A magánkiadók ügyét, az átrendeződési folyamat helyi sajátosságának néhány jellemző jegyét idetartozónak véltem megemlíteni. A bevezető, átkötő mondatok után – mivel a szűkebb hazai könyvtári kiadványok megjelenéséről most nem szólnak – következzenek elemzőbb sorok magáról a jelzett témáról.

Szabolcs-Szatmár-Bereg megye irodalmi hagyományokban gazdag örökséget tudhat magáénak, olyan írókat, költőket, köztük klasszikusokat, akiknek értékeremtő munkásságát megőrizni, ápolni és közkinccsé tenni kötelesség. Kölcsey Ferenc személye, életműve iránt az e tájon élő helytörténészek, irodalompártoló tollforgatók, irodalmárok részéről mindig megvolt az érdeklődés. Ha nem is nagy számban, de publikációk jelentek meg, elég csak felütni pl. a Szabolcs-Szatmári Szemle korábbi számait, már a hatvanas évek közepétől feltűnnek a költő, a politikus életrajzát, szellemi műhelyéről alkotott addigi képet kiegészítő, gazdagító tanulmányok (Csorba Sándor: A csekeiek Kölcseyről. 1966/1. – Gáspári László: Kölcsey nyelve és stílusa. 1976/2. – Fried István: Kölcsey Ferenc ismeretlen versei. 1979/4.), de a kapcsolatainak kiterjedtségét, minőségét feltáró írások is (Csorba Sándor: Kölcsey és Szemere kapcsolata, levelezésük. 1979/4. – Pajkossy Gábor: Kölcsey három levele Kossuthhoz. 1986/1.), s az évfordulókhoz kötött megemlékezéseken túl jó néhány olyan dolgozat, mely hasznos adalékkal szolgált e nagy formátumú alkotó hétköznapijainak, környezetének megismeréséhez (Molnár József: Kölcsey Ferencudvarháza. 1980/4. Szabó Sarolta: A szatmárcsekei Kölcsey-kúria leltára. 1986/1. – stb.).

A felsorolt, részben ad hoc-jellegű publikációk a számontartás szándékával nyilvánvalóan gyarapították a Kölcseyvel kapcsolatos ismeretanyagot, de az életmű irodalomelméleti -történeti aspektusú, tudományos igényű átfogóbb megközelítése, feltárása a társaság működésével indult meg a szűkebb hazában. Ettől az időponttól jegyezhető az a szellemi műhely, mely programját tudatos következetességgel hajtja végre, s melynek hozadéka nem utolsósorban színvonalas kiadványok formájában is testet ölt.

Amit a társaságról feltétlenül el kell mondani: Fehérgyarmaton – Szatmárcseke, a költő nyughelye innen karnyújtásnyira van – a Magyar Irodalomtörténeti Társaság 1988. szeptember 23-án itt rendezett vándorgyűléséhez kapcsolódóan került sor a Kölcsey Társaság alakuló közgyűlésére. Az irodalmi, közművelődési és társadalompolitikai jellegű egyesülés a Kölcsey-kultusz ápolását, az életmű további feltárását hirdette meg, ennek összefogására buzdított, s mindezek megvalósítása érdekében tömöríteni kívánta az elsősorban Szatmár irodalmi emlékhelyei vel, művelődéstörténetével foglalkozó szakembereket. A hosszú távra tervezett hagyományörző, ismeretterjesztő munkálkodás jegyében a konferenciák, a felolvasó ülések, kiállítások mellett nyomatékos hangsúllyal kapott szerepet a kiadványozás. A jelzett időben, évente egy-egy kötet közreadásával, a nemes elképzelések szárbaszökkenése követhető nyomon, a TÁRSASÁGI FÜZETEK rangos sorozattá érett. Bizonyítandó, hogy e kötetek a társaság alapszabályában megfogalmazott szellemiséget méltó mó-

don képviselik, és hogy a társaság céljaival összefüggő témakörök megjelenítésével valóban eleget tesznek a vállalt kötelezettségeknek, indokolt egy rövid, tételes leltárt készíteni.

A sorozat első füzeté 1988-ban jelent meg *Csorba Sándor* szerkesztésében. A kiadványhoz Kovács Sándor Iván írt a Himnusz költőjének „Nyújts feléje védő kart”... fohászos sorait mottóul választva bevezetőt. Írását mélyeséges aggodás hatja át: „*Kölcsey műveit hiába kerestük – s hiába keressük – a könyvesboltokban, nem kaphatók. ... összes versei nemcsak nem kaphatók, de huszonnyolc éve meg sem jelentek Magyarországon.*” A keserű figyelmeztetést, mely egyben tettekre buzdító ajánlás, Kölcsey és Szatmár c. alatt a vándorgyűlésen elhangzott előadások (Taxner-Tóth Ernő: Nyitott kérdések Kölcsey életrajzában. – Csorba Sándor: Kölcsey hivatali évei. – László Béla: Kölcsey országgyűlési beszédeiről. – Szabó G. Zoltán: Kölcsey és az országgyűlési ifjak. – Takács Péter: Kölcsey és a jobbágykérdés. – Lukácsy Sándor: Kölcsey Mohácsa. – Baróti Dezső: Kölcsey és a francia forradalom szimbólumai. – Masits László: Kölcsey hiteles ábrázolása) szerkesztett szöveganyaga követi. A második fejezet a MIT megyei tagozatának, míg a harmadik a társaság megalakulásának dokumentumait tartalmazza. Ez utóbbi fejezetben politikatörténeti kuriozitásának számít ma már Pozsgai Imre Otthonteremtésben veszünk részt c. itt elmondott beszédének közlése, mellyel hazánk legkeletibb régiójában, földrajzilag ezen az excentrikus székhelyen, Fehérgyarmaton az országos hatókörű társaság működését szentesítette.

A második füzet a társasági élet indításának kezdeti lépéseiről, a szakmai munkát alapozó eseményekről ad számot. Még ez sem önálló szerzőségű mű, különböző műfajú, stílusú írások gyűjteménye. *Hamar Péter* szerkesztő külön blokkba sorolta a bicentenáriumi rendezvényeken elhangzott veretes beszédeket (Kocsis Elemér – Szatmárcseke, Fekete György és Horváth Andor – Sződemeter; Angyal László és Imre László – Álmosd), melyekben Kölcseyt mint költőt és hazafit, a nemzeti haladásért küzdő reformpolitikust és a közéleti szolgálat maradandó példaképét méltatják. A következő blokk az 1990. szeptember 8-án megtartott közgyűlés dokumentumait fogja egybe, majd a középiskolások számára meghirdetett vetélkedő, „A HAZA MINDEN ELŐTT” forgatókönyvét találjuk, végül a társaság működését regisztráló informatív sajtószemle zárja a kötetet.

Vaskos kötet a harmadik, a *Kölcsey Ferenc gazdasági irataiból* című. A többségében általa fogalmazott, kézjeggyel ellátott, aláírt kéziratokból gondosan válogatott gyűjtemény kutatók számára valódi csemege, gazdag tárháza a korabeli tényeknek és adatoknak. Pl. „*Könyvtáramat 's kézírataimat, a' Hartleben Urnak tizenkét évre eladott munkáim' visszatérendő jusával együtt Kálmán Unokámra hagyom.*” a kiragadott részlet 1834. május 25-én Pozsonyban írt végrendeletéből való. A tételek felsorolása időrendi, a cím (téma, tárgy) megjelölésén túl utalást találunk arra, hogy mely közgyűjtemény őrzi (nagy részét a Petőfi Irodalmi Múzeum és a Hajdú-Bihari megyei Levéltár), illetve publikálása esetén az adott periodikára. A kötet anyagában való eligazodást, az értelmezhetőséget az összeállító–szerkesztő *Csorba Sándor* világos, rövid bevezetője, valamint magyarázó jegyzetei nagyban segítik.

Nyolc remek tanulmányt, szépirodalmi ouvre-je alapműveiből választott megkülönböztetetten fontos daraboknak a mélyreható elemzését fogja egybe a *Kölcsey-művek és műértelmezések* c. kötet. A költői lélektanát, eszme-ihlette líráját reprezentáló versek elemzése (Huszt, Himnusz, Csolnokon, Elfojtódás, Vanitatum vanitas, Zrínyi második

éneke), továbbá erkölcsstanító talentumát felmutató munkájának bemutatása (Parainesis) ebben a szerkesztett változatban mintegy fókuszálja esztétikai, poétikai értékeit, gondolatvilágának karakterisztikus jegyeit. *Hamar Péter* fontosnak tartotta, hogy a régebben kiadott vagy nehezen hozzáférhető kiadványokban megjelent, neves irodalomtörténészek által írt műbírálókat nóvummal is bővítse, s elsősorban gyakorló tanárok, de a régi irodalom kedvelői számára is hozzáférhetővé tegye.

Ami a korábban megjelent Kölcssey-monográfiákban csak per tangentem vagy csak igen hézagosan került feldolgozásra, de amely ismerettartomány az életpálya előtörténete alaposabb feltárásának nem érdektelen részét képezi, azt a *Csorba Sándor–Nyakas Miklós: A Kölcssey család genealógiája és címere* c. munkában találja meg az olvasó.

A nemzetségtudás eddigi eredményeit is figyelembe véve, családi iratok, egyházi anyakönyvek, oklevelek, kéziratok s egyéb levéltári források számbavétele eredményeképp született meg a jelzett könyv. Bemutatja a család kölcssei és milotai ágát, álmosdi alágát, helyüket a nemzetségrendben, s mindezt összefoglaló táblázatban is közölve könnyen áttekinthetővé teszi. Nyakas Miklós eszmetörténeti előzményeket, nemzetszemléleti sajátosságokat is taglaló tanulmányának hosszára nyúló kommentálása helyett a szerző megfogalmazására hivatkozunk: „...*e jelképerejű szimbólumok képi ábrázolás formájában hordozzák a nemzetiség család, a település vagy az állam szellemiségét, történeti útjának tömör összefoglalását.*” – Felmutatja az ábrázolt címerkép valamint Kölcssey családi hagyományokban gyökerező habitusa meghatározó vonásai közötti azonosságokat, megfeleléseket. Mindkét dolgozat precíz apparátussal, mellékletekkel (ez utóbbinál színes címernyomatokkal is illusztráltan) és jegyzetekkel egészül ki. Összességében tudományos igényű, forrásértékű kötet.

Látszólag kilóg a sorból, megtöri a tematikai rendet a hatodik, *Gaál Éva Emese Vízeselek* c. verseskötete. Ha azonban felütjük a társaság alapszabályának a kiadás programjára vonatkozó néhány passzusát (pl. „*Gondozza és ösztönzi az ország és különösen Szatmár irodalmi hagyományörző tevékenységét, folytatja a korábban alapított Kölcssey-egyesületek kiadói tevékenységét*”), nyomban kitűnik, hogy nemcsak tágabban értelmezhető, de kellő alapot szolgáltat az effajta megjelentetéshez. Semmi kétség afelől tehát, hogy a versgyűjteménynek származása (Szatmár), hovatarozása és témaválasztása (magyar kisebbségi lét Romániában) címén is helye van a füzetek között. Gaál Éva Emese költészetét érzékeny intellektus, a gondolat erőteljes képi megjelenítése és világnézeti kiforrottság jellemzi. Az a tény, hogy a Himnusz költőjének szelleme mint védőernyő borul e könyvecske fölé, a szerző számára nagy megtiszteltetés, egyébként pedig okos szerkesztői lelemény; az meg, hogy az anyaország felől tágabb szemhatárig: Erdélyre látni, a fontosságát tanúsítja.

Borbély Szilárd A Vanitatum vanitas szövegvilágáról c. kötete az alaptémához való visszatérést jelenti, nem is akárhogyan. A Vanitatum vanitas egyike Kölcssey legkiemelkedőbb lírai teljesítményének, értelmezésére többen sikerrel vállalkoztak már, de ennek a sajátos életfilozófiát sugalló versnek árnyaltabb szempontsorú, mélyreható analízisét a pályaszakasz művelődéstörténeti rétegeit is felfejtő konstellációban eddig nem végezte el senki. A könyvnyi terjedelmű, példás alaposágú dolgozat, az igényes filológiai munka a szerző komplex vizsgálati módszerének eredményeként túlmutat önmagán, ráirányítja a figyelmet arra, hogy igenis lehetséges és fontos a régi magyar irodalom rejtett, elfelejtett értékeinek feltárása.

„A Wesselényi név összeesküvést, dacot, reformkort, barátságok sorát, mindenképpen történelmet idéz” – írja a nyolcadik kötet előszavában a történész-szerkesztő Takács Péter. Reformkort, szolgálatot, barátságot, mint ahogyan közös eszmét és politikai meggyőződést is, melynek szellemében küzdőtársakká váltak egyazon cél: a haza felemelése érdekében Kölcsey Ferenc és Wesselényi Miklós is. A Balítéletekről c. mű szerzője születésének 200. évfordulója kapcsán e sorozatban kiadásra került megemlékező gyűjteményes kötet dolgozatainak központi alakja Wesselényi (teljes felsorolás nélkül: Dobszay Tamás: Wesselényi és a reformellenzék a népképviselőtről és a politikai jogok kiterjesztéséről a reformkor elején. – Egyed Ákos: Wesselényi Miklós küzdelme az unióért és a jobbágyfelszabadításért 1848-ban. – Erdmann Gyula: Wesselényi Miklós politikai pere és az 1839–40. évi országgyűlés.), de a kor társadalomrajzában, eseménytörténetében, történelmi háttérben Deák, Kossuth, Vörösmarty mellett ott érezzük a „Hass, alkoss, gyarapíts: s a haza fényre derül!” írójának személyét, magas idealizmusát, tiszta erkölcsiségét, jövőt formáló tevékenységét is. Mint ismert, az országgyűlési harcokban követként ellenzéki oldalon voltak mindketten szövetségesek, s a nemzedéki összetartozás nemes példája, ahogyan a Wesselényi-perben munkálkodott Kölcsey a barátja védelmére, felmentése ügyében. A *Wesselényi emlékülés* c. kötetben morális tanulságokat bőven találni, megint csak a szerkesztő szavaival élve „erőltetett aktualizálás nélkül is van üzenete a mai emberek számára, mai politikusok számára”.

Kölcsey erkölcsi központú eszmevilágából sarjadt lírájának talán a leihletettebb ékessége, de mindenképpen a legismertebb költeménye a Himnusz, a fohászosan szép szomorú ének, nemzeti imádságunk. Ez a gondolati remekmű a Biblia forrásvidékéig követhető vallási fogalomkincsével, a magyarság nemzettudatára utaló szókincsével, formai értékeinek gazdag tárházával a műelemzés szempontjából méltán érdemelt, érdemel megkülönböztetett figyelmet. Nem meglepő tehát a témának szentelt, a *Csorba Sándor* szerkesztette *Válogatás a XX. század Hymnus-értelmezéseiből* c. kötet megjelenítése, melyben neves irodalomtörténészek tanulmányai sorakoznak. A nívós összeállítást Kölcsey kéziratának faksimilije vezeti be, ezt követi időrendben szám szerint tizenegy különböző aspektusú tanulmány, majd a tartalmi rész lezárásaként közlésre kerül a Hymnus első nyomtatott változata, végül a témára vonatkozó bibliográfia.

A Társasági Füzetek tizedik tagja S. Varga Pál könyve: „...az ember véges állapot...” A címül választott – némileg találgatásra is okot adó – citátum értelmezésében az alcím segít: A kultúrantropológia irányváltása a felvilágosodás után – Herder és Kölcsey. A filozófiai alapvetésű téma elvontabb jellege, megközelítési módja és a szerző koncepcionális szándékának új vonásai okán nem tartozik a könnyen emészthető irodalomtörténeti munkák sorába, a kutatás eredményei azonban vajtűfülűek számára érdekesítő olvasmánnyá avatják. Lényegében arra keresi a választ, hogy a vizsgált jelenségek hogyan hatottak a kor irodalmára, hogyan jutott el Kölcsey a filozófia általános szépségétől a nemzet érdekében való politizálás vállalásáig, a „tett filozófiájáig”, valamint mennyiben módosította kultúrantropológiájának megismerése a 18–19. század fordulóján egy nagy nemzedék irodalomfelfogását – köztük Arany Jánosét.

Alapvetően topografikus szempontú a sorozat utolsó tagja, a *Kölcsey Ferenc álmosdi éve*i című. Az anyaggyűjtés, rendezés, a kötet szerkesztés minden meghatározó jegye ezt tanúsítja. A Szatmárból Biharba elszármazott Kölcsey család ottani

letelepedésének krónikája eléggé hézagos. „Kölcsey Ferenc életének első öt és fél évről semmit sem tudunk, csak valószínűsíthető, hogy jórészt Álmosdon lakott szüleiivel Sámuel nagybátyja házában.... 1796 márciusában Debrecenbe vitték tanulni” – írja Taxner-Tóth Ernő Kölcsey és a magyar világ c. munkájában. Szemere Pálnak 1833-ban küldött önéletrajzi levelében pedig ő maga írja „1810-diki őszen elhagytam Pestet,... 1812-ben vettem által jószágainkat s abban az évben egész 1814-diki tavaszig Álmosdon laktam. Verseken kívül nem csináltam semmit.” Harmar Péter szerkesztő avatott kézzel válogatta az anyagot, végezte a jelzett életrajzokhoz köthető írások, dokumentumok számbavételét. A kötet tartalmazza Kölcsey Álmosdon született verseit, pályatársainak (Kazinczy Ferenc, Döbrentei Gábor, Horváth István, Kállay Ferenc stb.) írt leveleit, valamint korábban már megjelent munkákból vett szövegrészleteket (mint pl. Csorba Sándor már említett tanulmányából az álmosdi alágról szólót.) Névumok és másodközlések szerencsésen egészítik ki egymást, újabb családi, irodalomtörténeti adalékokkal bővítik, hitelesítik, teszik életszerűbbé az eddig ismert pályaképet.

Az alig több mint évtizedes múltra visszatekintő társaság a nemzeti hagyományok ápolása terén sokrétű tevékenységet fejt ki. Elég megemlíteni pl. a *Magyar Kultúra Napját*, melyet a társadalmi, művészeti élet legjobbainak részvételével évente Szatmárcsekén rendeznek, s a társasági díj átadásával (megkapták: Melocco Miklós, Szokolay Sándor, Kányádi Sándor, Szabó István, Makovecz Imre, Csoóri Sándor) ismerik el a művelődés ügyében kifejtett önzetlen szolgálatot. Aki egyszer is hallgatta már a református templomban tartott ökumenikus istentiszteletet, elidőzött a tölgyfából faragott csónakalakú-emberarcú fejfáktól körülvevett díszsír hely előtt a temetőben, minden bizonnyal jobban megérezhette Kölcsey alkotó szellemének jelképes átsugárzását a mába.

A fentebb bemutatott sorozat ennek a társasággá szerveződött értelmiségi műhelynek az egyik produktuma. (Ugyanis egyéb kiadványokat is megjelentetnek, pl. külön kötetben kiadták a költő társadalombölcseleti remekét, a Parainesist, a tagság számára évente megküldik a Társasági Értesítőt stb.). A kötetek kövételre méltó eszméket, értékes tradíciókat felelevenítő szövegeit olvasva, kontemplatív gondolati áramlatait követve teljesebb képet kapunk a reformkori nemzedék e kivételes tehetségű alakjának munkásságáról, életpályájáról. Óhatatlan, hogy a sorozat keretein belül egy-egy potenciálisan fontos alkotásáról több esetben is szó essék, ez azonban nem jelent ismétlődést. Az olykor rokon gondolatokat tartalmazó, értékelő elemzések más-más megközelítésben hi vatkoznak, utalnak az adott műre: nem szürkítik, de gazdagítják az irodalomtörténet számára szolgáló ismeretanyagot.

A füzetek ízléses, esztétikus köntösben jelennek meg, egységes azonosító jegeket viselnek. A borítófedélen Kölcsey kőroszlopos klasszicista síremlékének ábrázolása – adekvát módon hangsúlyossá téve a tartalmi részt – méltóságot, fennkölséget, formai kiegyensúlyozottságot sugall.

Sorozatszerkesztő: Csorba Sándor. Felelős kiadó: László Béla. Fehérgyarmat, 1988–1999.

Futaky László